

deTinkoerier

MEDEDELINGENBLAD NEDERLANDSE TINVERENIGING • JAARGANG 14, NUMMER 2, DECEMBER 2006

- Goudse tinnegieters en hun Gilde
- Tinnen grafkisten voor Oostfriese vorstinnen
- Een avondmaalsset uit Alkmaar

Foto voorpagina:

Flabkan, Gouda

Gemerkt op de bodem en het
deksel: stadswapen van Gouda
en gietersmerk met initialen AG
(zie blz. 53, afb 8)

2e helft 16e eeuw

Hoogte: 21,5 cm

Herkomst: opgebaggerd te
Leiden omstreeks 1890

Collectie: Stedelijk Museum
De Lakenhal, Leiden

Nederlandse TinVereniging

OPRICHTING

27 maart 1993

BESTUUR

J.F.H.H. Beekhuizen	Voorzitter
Mevr. S. Bracht	Secretaris
J.C. den Riet	Penningmeester
B. Dubbe	Bestuurslid en erelid
G. Groenendijk	Bestuurslid
A.A. Kooyman	Bestuurslid
W.A. Röben	Bestuurslid
H.B. van Wijk	Bestuurslid
J.E. Wustenhoff	Bestuurslid en erelid

REDACTIE

B. Dubbe	Hoofdredacteur
J.F.H.H. Beekhuizen	Redacteur - lay-out
J.E. Wustenhoff	Redacteur

ADRES SECRETARIAAT

Postbus 141
2240 AC Wassenaar

ADRES REDACTIE

E. Tesschenmacherstraat 56
7415 CV Deventer

ADRES PENNINGMEESTER

Urkerstraat 6
1181 EW Amstelveen

BANKRELATIE

Postbank 4382632, IBAN: NL19 PSTB 0004 3826 32, Swiftadres: PSTBNL 21

STICHTING NEDERLANDSE TINBIBLIOTHEEK

H.B. van Wijk	Voorzitter en bibliothecaris
J.E. Wustenhoff	Secretaris
A.A. Kooyman	Penningmeester

WEBSITE

www.nederlandsetinvereniging.nl
www.tinvereniging.nl

IISN: 1380-108

Copyright: 'Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het bestuur of de redactie van de NVT' en/of de auteur(s).

Inhoudsopgave

1. Voorwoord van de voorzitter	40
2. Ledenbijeenkomst Gouda 4 november 2006	42
3. Extra activiteit voor onze leden	43
4. Goudse tinnegieters en hun Gilde J.C. den Riet	44
5. Tinnen grafkisten voor Oostfrieze vorstinnen B. Dubbe	66
6. Van Mudseken tot mutchkin? J.E. Wustenhoff	69
7. Tingieterij Babette Schweizer J. Verharen	71
8. Een avondmaalsset uit Alkmaar J.F.H.H. Beekhuizen	72
9. Literatuur over tin H.B. van Wijk	75
10. Vals of toch niet? A. Korstjens	76
11. Vragenrubriek J.E. Wustenhoff	77

Voorwoord van de voorzitter

De bijeenkomst in Museum Catharina Gasthuis te Gouda op 4 november jl. was een groot succes. De opkomst was zeer goed en twee nieuwe leden maakten kennis met onze vereniging.

Jan den Riet en Ritzo Holtman hielden informatieve en goed verzorgde voordrachten over Goudse tinnegieters en over tinnen inhoudsmaten en ijkmerken. In deze aflevering van De Tinkoerier is de lezing over Goudse tinnegieters opgenomen.

Helaas was de tincollectie van het museum er niet een om een jaloerse blik op te werpen. Hier en daar waren er opmerkingen over de omschrijving.

Op 25 november jl. had ik het genoegen mijn nieuwe boek *19e en 20e eeuwse tinnen bouillonpotten, een verzameling* te presenteren. Het eerste exemplaar heb ik aangeboden aan de heer L.J. Begheijn, oud bestuurslid van onze vereniging en een van de bruikleengevers. Het is het eerste boek over dit, in Nederland, tamelijk onbekend onderwerp.

En dan nu een onderwerp, al lang hét gesprekspunt onder de tinverzamelaars: de veiling van de collectie-Frits Philips. Dankzij Sotheby's - dat geheel kosteloos een groot aantal catalogi aan de Nederlandse TinVereniging gaf - konden wij ruim vooraf het aangeboden bekijken. De catalogus is goed gedocumenteerd en verzorgd. Alle belangrijke objecten zijn in kleur afgebeeld en achterin de catalogus zijn veel merken opgenomen. Voor die het boek van Frits Philips en Bé Dubbe *Twee Nijmeegse Gildekannen* niet bezit, vormt deze catalogus een aardig alternatief. Bé Dubbe en ondergetekende hebben een bijdrage geleverd aan de totstandkoming van deze catalogus. De veiling heeft inmiddels op 4 en 5 december plaats gevonden en het resultaat is bekend.

De topstukken brachten topprijzen op, zoals de prachtig gegraveerde gave Nijmeegse gildekan, die voor € 30.000,00 van eigenaar verwisselde. De middenkwaliteit bracht zeer redelijke prijzen op. Onverkochte kavels waren er nauwelijks.

Menig verzamelaar zal zich gelukkig prijzen een mooi stuk tin uit deze verzameling te hebben kunnen verwerven. Want het zal nog wel even duren voordat een dergelijke collectie aan de markt komt.

Langs deze weg wil ik u nog een keer op wijzen op het weekend in Münster op 12 en 13 mei 2007. Tot op heden hebben zich ruim 35 personen gemeld. U kunt zich nog opgeven bij onze secretaris. Doe dit bijtijds, dit in verband met de hotelreserveringen.

Rest mij u, namens het bestuur, prettige feestdagen en een gezond 2007 toe te wensen.

Jan Beekhuizen

Het eerste exemplaar van '19e en 20e eeuwse tinnen bouillionpotten, een verzameling' wordt aangeboden aan de heer L.J. Begheijn

Bijeenkomsten Nederlandse TinVereniging 2007

12 en 13 mei Münster – met o.a. bijeenkomst in het Westfälische Landesmuseum
27 oktober – Amsterdams Historisch Museum

Bijeenkomsten Vlaamse Tinvereniging 2007

22 april Weerde – Algemene ledenvergadering
3 juni Poperinge
4 november Weerde – onderwerp Brugs Tin uit de 18e eeuw, deel II

Ledenbijeenkomst Gouda 4 november 2006

Tijdens de tweede ledenbijeenkomst van dit jaar is de vereniging te gast geweest in museum Het Catharina Gasthuis in Gouda. Aanwezig waren 39 leden en introducés.

Na de ontvangst met koffie en het welkomstwoord door onze voorzitter, de heer Jan Beekhuizen, hadden we gelegenheid om het museum en de naastgelegen Sint Janskerk te bekijken.

Museum Het Catharina Gasthuis ligt in het centrum van de historische stad Gouda aan een verstilde gracht, in de schaduw van de beroemde Sint Janskerk. Het museum herbergt vele schatten van de stad, zowel op het gebied van kunst en kunstnijverheid als van de stadsgeschiedenis. Zo kent het museum een grote deelverzameling sier-aardewerk, het beroemde plateel dat in de periode 1900-1930 een bloeitijd kende. In het museum zijn een aantal mooie stijlkamers, een originele Chirurgijnsgildekamer uit 1699 en daarnaast een collectie schilderijen uit de School van Barbizon en de Haagse School. Verspreid over de zalen staan ook tinnen voorwerpen opgesteld. In de kapel van het Gasthuis bevinden zich vele religieuze schatten, die de verschillende Goudse geloofsgenootschappen in de loop van de tijd aan de stad geschonken hebben. Er zijn altaarstukken tentoongesteld die van zeldzame waarde zijn, omdat ze behoren tot de weinige werken die de beeldenstorm van 1566 hebben overleefd. Deze stukken komen oorspronkelijk uit de Sint Janskerk. Deze kerk staat bekend vanwege het grote aantal bijzondere glas-in-loodramen, de 'Goudse Glazen'.

Tijdens het bezoek aan de Sint Janskerk was er volop gelegenheid om van deze prachtige 'Goudse Glazen', die tussen 1554 en 1604 tot stand zijn gebracht, te genieten. De decoratie van de kerk met deze glas-in-loodramen was het laatste en ook het grootste kerkelijke kunstproject dat in de zestiende eeuw in

de Noordelijke Nederlanden is ondernomen; door de overgang naar het protestantisme in 1572 hield de kerk als opdrachtgever voor kunst in de Noordelijke Nederlanden namelijk op te bestaan. In Gouda werd het project na 1590 toch weer opgepakt en in 1604 voltooid. (Deze tekst is overgenomen uit de brochure 'De restauratie en conservering van de Goudse cartons'; uitgegeven door o.a. Museum Gouda.)

Na de voedzame lunch in het museumcafé werd onze kennis van tin, tinmerken en tinnegieters uitgebreid door middel van twee bijzondere lezingen.

Jan den Riet heeft een lezing verzorgd onder de titel 'Goudse tinnegieters'. In deze voordracht werd de bloeiperiode van het smedengilde geschetst en het functioneren van de tinnegieters binnen dit gilde in de loop der tijd. Het hoofdartikel van deze Tinkoerier is de weerslag van het uitgebreide onderzoek dat Jan den Riet naar tinnegieters in Gouda heeft gedaan. Jan den Riet is lid en penningmeester van onze vereniging.

Ritzo Holtman verzorgde de lezing 'Mateloos: tinnen inhoudsmaten en ijkmerken'. Aan de hand van zeer duidelijke dia's toonde de spreker vele voorbeelden van inhoudsmaten en de daarop aangebrachte ijkmerken. Ritzo verricht veel studie naar ijkmerken om de kennis van herkomst en datering van maten te vergroten. Naar zijn mening is deze kennis een goede aanvulling op de datering op basis van stijkenmerken en kan soms zelfs corrigerend uitpakken. Ritzo Holtman is eveneens lid van onze vereniging.

Na de bespreking van de meegebrachte tinnen voorwerpen sloot de voorzitter de bijeenkomst af, waarbij hij nog vermeldde dat de vereniging trots mag zijn op leden die een goede inhoudelijke bijdrage kunnen leveren aan de kennis van ons verzamelgebied in brede zin: het tinnen voorwerp.

Extra activiteit voor onze leden

Preview Frits Philips Collectie donderdag 30 november Evoluon Eindhoven

Op 4 en 5 december van dit jaar is de collectie van de vorig jaar op honderdjarige leeftijd overleden Frits Philips, door veilinghuis Sotheby's geveild in het Evoluon in Eindhoven. De gebruikelijke kijkdagen werden door het veilinghuis eveneens in het Evoluon georganiseerd.

De verzameling die door de heer Frits Philips gedurende zijn leven is opgebouwd is een typisch voorbeeld van een Hollandse verzameling. De basis voor de verzameling is gelegd door zijn vader, Anton Philips. Deze collectie bestond onder andere uit schilderijen van de Haagse School en Delfts en Chinees porselein, en werd later aangevuld met Hollandse oude meesters en gotisch beeldhouwwerk.

De zoon, Frits Philips, kende een grote liefde voor Hollandse tegels en voor tin in brede zin. Dat is zichtbaar in zijn verzameling. In de collectie zoals die nu ter veiling is aangeboden neemt het tin dan ook een grote plaats in. Mede door publicatie over deze tinverzameling reikt de bekendheid van de collectie Philips verder dan alleen de privé-sfeer van de heer Philips.

Dit laatste heeft ertoe geleid dat het veilinghuis contact heeft gezocht met de Nederlandse TinVereniging om te overleggen op welke wijze onze leden betrokken zouden kunnen worden bij de veiling. Het resultaat van deze samenwerking was een speciale preview voor leden van de vereniging op de donderdag voorafgaande aan de officiële kijkdagen.

Dat deze preview gewaardeerd werd door onze leden blijkt uit de hoge opkomst: 43 leden en introducés hebben gebruik gemaakt van deze speciale uitnodiging van Sotheby's en het bestuur van de Nederlandse TinVereniging. Sotheby's heeft voor bijzondere toelichting bij de voorwerpen zorggedragen door aan de kunstexpert David Wille te vragen aanwezig te zijn om vragen te beantwoorden. Bovendien stelde Sotheby's voor alle aanwezigen een gratis catalogus van de collectie beschikbaar.

Het bestuur van de vereniging heeft de leden de mogelijkheid geboden om na afloop van het bezoek aan het Evoluon deel te nemen aan een speciaal programma in het van Abbemuseum in Eindhoven. Na de koffie met heerlijke taart in het museumrestaurant, verzorgde een professionele gids een rondleiding door het museum. Daarbij werd zowel aandacht geschonken aan de moderne en hedendaagse kunst als aan de bijzondere, moderne architectuur van de nieuwbouw van de hand van de architect Abel Cahen. De wisselwerking tussen de collecties en het gebouw, vooral de nieuwbouw, maakt een bezoek aan het museum bijzonder spannend. Met deze rondleiding werd een dag afgesloten waarin voorwerpen van uiteenlopende aard, maar alle met een grote zeggingskracht en schoonheid, op uiteenlopende wijze konden worden beleefd.

Goudse tinnegieters en hun Gilde

J.C. den Riet

Inleiding

Evenals in andere steden ontstonden gedurende de middeleeuwen geleidelijk ook in Gouda religieuze broederschappen en ambachtsgilden. Het vroegst bekende overzicht daarvan dateert uit 1404¹.

In dat jaar werd een lijst opgesteld van alle gilde en broederschappen die aan de processie van het Heilige Sacrament zouden deelnemen.

Int jaer ons Heren M IIII ende vier op des Heylich Sacramentsavond die dort overdraghten mitter alle jaer die gilden mit haer tortyssen ganghen sullen voer die processi alle jaer op des heylich Sacramentsdach elc gilde die één na den anderen als hierna ghesceven staet

De rangorde in de processie werd kennelijk bepaald door een zekere maatschappelijke betekenis van het gilde of broederschap. Van de ambachtsgilden werd de processie geopend door de smeden (de bondlude, bontwerkers stonden in het begin als eerste vermeld, maar werden doorgehaald en als tweede op deze lijst geplaatst) gevolgd door de backers, vischcopers, vleyshouwers, timmerlude, wevers, volres (stoffenververs), snyders, lichters (schippers), bierdragers, elsenars (schoenmakersknechten) en cordewaniers (schoenmakers). Later werden nog enkele gilden aan deze lijst toegevoegd, zoals de schonenvaarders (schippers grote vaart), brouwers, brouwersknappen, zakkendragers en het kramersgilde, anderen werden daarentegen weer doorgeschrapt.

De hierboven genoemde gilden bestonden dus al in 1404, maar zijn vermoedelijk in de loop van de tweede helft veertiende eeuw ontstaan. Het Kramers- en vollersgilde zijn ouder. De vollers worden al in 1315² vermeld en de kramers in 1330³.

De ambachtsgilden vervulden een economische en sociale functie, maar geen politieke. In steden als Utrecht, Dordrecht en in de grotere steden in Vlaanderen namen de gilden deel aan het politieke leven en mochten ze hun eigen vertegenwoordigers

in het stadsbestuur kiezen. In Gouda was dat niet het geval. De bescheiden machtspositie die de gilden in Gouda hadden, laat zich vertalen in het ontbreken van een monumentale nalatenschap, zoals een indrukwekkend gildenhuis. Voor de maaltijden gebruikte men vermoedelijk de herbergen in de stad, de meer plechtige bijeenkomsten konden bij het gildentaltaar plaatsvinden. Het altaar mag men dus wel als eigenlijk domicilie van het gilde beschouwen. Bij het altaar bewaarde de koster niet alleen de liturgische voorwerpen van de gildenbroeders, maar ook hun oorkonden, rentebrieven en rekenboeken⁴.

Aansluiting van Gouda bij de Opstand in 1572 tegen de Spanjaarden had voor de gilden en broederschappen grote gevolgen. De grote St-Janskerk werd geplunderd en de calvinisten namen de kerk over. Enkele maanden later werd de uitoefening van de rooms-katholieke eredienst geheel verboden. Vanaf dat moment waren de altaardiensten, dus ook die van de gilden en broederschappen, niet meer mogelijk en al de gouden en zilveren voorwerpen van de eredienst moesten worden ingeleverd. Later zou ook het tinnen en koperen vaatwerk worden ingezameld om te worden verborgen en zo te behoeden voor plundering.

Voor de religieuze broederschappen betekende dit het einde en ambachtsgilden gingen een moeilijke tijd tegemoet, zonder politieke invloed en geen recht om zelf keuren uit te vaardigen. Wat bleef was het behartigen van de economische belangen en de betekenis in sociale zin. Midden 17e eeuw keerde de zaak weer enigszins ten goede.

Goudse tinnegieters en hun Gilde

Smede- of smidsgilde

Wanneer het smede- of smidsgilde werd opgericht is niet bekend. Een gildebrieff uit 1425 is niet bewaard gebleven, maar de tekst is wel overgeleverd⁵. Daaruit blijkt dat het lidmaatschap van het gilde verplicht was voor alle metaalbewerkers, waaronder dus ook de tinnegieters. Het smidsgilde onderhield een altaar in de St.Janskerk, gewijd aan St.Eloy, dat zij deelde met het St.Nicolaasgilde (kooplieden).

Het overgrote deel van de inkomsten van het gilde werd aan altaardiensten besteed.

In 1457 werd de tekst van 1425 aangevuld met een aantal artikelen en voorschriften voor het ambacht⁶, zoals het verplicht deelnemen aan processies, bijwonen van de begrafenis van een gildenbroeder in gepaste kledij, een verbod om een andermans knecht in te huren en de verplichting gildenbroeders te laten meeprofitieren van de aanvoer en/of koop van materialen/grondstoffen die op de markt kwamen. Over meesterproeven werd in deze aanvulling nog niets vermeld.

In de jaren 1488 - 1495 werden door de *Scout, Burgemeysteren ende gemeen scepenen der stede van der Goude* een groot aantal keuren geordineert, waaronder de ordonnantie van den maten⁷.

In één daarvan werd bepaald dat:

1. *Die scout met die goede luden van den gerecht sijn overdragen ende doen gebieden, dat men van nu voirtan gheen oly en vercopen dan mit geijcte biermaten ende desgelijcx mede honich, up die boeten van een croen.*
2. *Voirt soe sijn sy overdragen, dat gheen tinnegieters wijncannen noch olymaten uut en geven, sy en sijn geijct na den yser als dat behoirt. Voirt sal men alle ander maten doen ijcken, dair men mede met, hetsy droech of nat, hetsy scepelen, halfscepelen, mengelen, pinten, olymaten, biermaten ende alle ander maten, sy sijn groet of cleyn, up die boeten van driepont.*

Ten aanzien van de tinnegieters verordende het stadsbestuur in 1560 door middel van de *ordonnantie van den thinnegieters*⁸ dat:

1. het verboden was te verwerken of verkopen van onfijn tinnewerk, tenzij het voldeed aan de assay van maximaal 8 pond lood op 100 pond tin. Tin met een hoger percentage lood mocht in het geheel niet gemaakt of verkocht worden. Fijn tin mocht geen lood bevatten. Loodhoudend tin werd keurtin of kannetin genoemd.
2. niemand het ambacht van tinnegieter mocht uitoefenen als niet eerst zijn merk of letter op het stadhuis bekend was en geslagen was op een assayroede, waardoor bij kwaliteitscontrole de herkomst van het product duidelijk was. Eén van de roedes voor het essay zou op het stadhuis bewaard moeten worden, een ander bij de tinnegieter thuis. In 1592 werd al duidelijk dat hieraan niet de hand werd gehouden omdat *off sonderlinge geen toesicht dair op genomen*⁹
3. het oude werk dat in het verleden al aan de nieuwe keur voldeed, mocht alsnog voorzien worden van het merk of letter.
4. als bij een tinnegieter enig stuk wordt aange troffen dat niet voldeed aan de assay en toch was getekend met zijn merk, ook al had hij het stuk van een andere tinnegieter verkregen, werd beboet.
5. het fijne tin moest gemerkt moest worden met een stadsmerk, te weten de kroon, dat bedoeld was te zijn een kwaliteitsmerk. In 1592 bleek de kroon al niet meer in gebruik te zijn¹⁰. Wel werd gebruik gemaakt van het stadswapen van Gouda, bestaande uit een balk met aan weerszijde drie zespuntige sterren (afb. 1). Vroeg in de 15e eeuw begon dit stadswapen in zwang te raken.

Goudse tinnegieters en hun Gilde

Afb. 1

In 1614 vroegen de smeden een nieuwe gildebrief¹¹, die hen ook werd verleend.

Deze gildebrief gold voor de ijzersmeden, slotenmakers, tinnegieters, koperslagers, zwaardvegers en messenmakers. De goud- en zilversmeden hadden sinds 1585 een eigen gilde. Voor al deze ambachten waren meesterproeven opgenomen. Zo moesten *die thinnegieters ende platelenvorm van drye pondt ende kanevorm met een voet ende op elck een stuck maeken zoals het hoort*¹².

In 1617 had de tinnegieter Aert Ghijbertsz HOGENBERCH zitting in het bestuur van het Smedegilde, in 1633 was het Jacob Jansz VERTAS en in de jaren 1616, 1629 en 1639 de tinnegieter Aert Tonissz VAN SOEST.

Tinnegieters- en blikslagersgilde

In 1640 verkregen de tinnegieters en blikslagers gezamenlijk een eigen gilde¹³, waarbij zich later ook de koperslagers en maeldeniers (winkelier in o.a. blikwaren) aansloten.

Om tot het gilde te worden toegelaten moest men

geboren poorter zijn of het poortersrecht gekocht hebben. Verder regelt het de jaarlijkse bijdrage, hoe zich te kleden bij een begrafenis van een gildebroeder en wat nadere regels met de bijbehorende boete indien deze werden overtreden.

Een tinnegieter moest om als meester tot het gilde te worden toegelaten een meesterproef doen. Die bestond uit het maken van een plateel (schotel) van drie pond, meesterlijk geslagen, en een *stoops vlessche, overlangs gesoudeert*¹⁴.

Deze proeven moesten worden gedaan in aanwezigheid van de Dekens. Ook moesten de tinnegieters *twee konken, ofte staven gesmolten tin* maken, *een van Fyn- ende een van Kanne-tin waer op een yghelyk zyn merk zal slaen*. Hij mocht daarvan een stuk afhalen *omme daer naer te reguleren*.

Verder was verhuur van tinnewerk voorbehouden aan de Gildenbroeders. Daar is later (1662) nogal wat om te doen geweest omdat de bidders bij begrafenissen *Tinne Schenken-kannen ende Kruycken* verhuurden zonder een bijdrage aan het Gilde te betalen¹⁵. Uiteindelijk werden de tinnegieters door het stadsbestuur in het gelijk gesteld.

Goudse tinnegieters en hun Gilde

Het bestuur bestond uit een overman en twee dekens (waarin ten minste één tinnegieter en één blikslager), die op voordracht door de burgemeester werden benoemd. De overman fungeerde tevens als keurmeester.

In 1642 werd nader bepaald dat schotels, souchieren en ander platwerk alleen nog van fijn tin gemaakt worden¹⁶.

De tinnegieters mochten ook tinwerk dat elders vervaardigd was verkopen mits de kwaliteit aan de Goudse keur voldeed. Het aantal leden van het gilde schommelde in de loop der jaren rond de tien, de tinnegieters rond de vier¹⁷.

Het archief van het gilde is niet bewaard gebleven, wel die van de gildenbesturen, geregistreerd in de kamerboeken¹⁸. Daaruit wordt inzicht verkregen welke tinnegieters wanneer en hoelang tussen 1640 en 1794 in het bestuur zitting hadden. Daarin wordt aangegeven wie de overman of deken van het gilde was. Een enkele tinnegieter zat maar één of twee jaar in het bestuur, het merendeel veelal gedurende een langere periode (soms met onderbreking). De meest actieve waren Cornelis VERWAERT en Jan SLOBBE, die respectievelijke gedurende vijfenveertig en zestig jaar regelmatig in het bestuur te vinden waren. Vrijwel de hele periode maakten twee tinnegieters en één blik- of koperslager deel uit van het bestuur. In 1641 verscheen de eerste blikslager in het bestuur. Na 1775 had nog maar één tinnegieter daarin zitting.

Als tinnegieters in het gildebestuur staan vermeld:

1640 - 1645	Jacob Ariensz HOGewaert
1640 - 1653	Jacob Jansz VERTAS (TAS)
1640 - 1646	Aert Tonisz VAN SOEST
1642 - 1653	Pouwels (Paulus) TROUDENIUS (TRAUDENIUS)
1642	Bastiaan VAN MAARTEN (MEERTEN)
1644 - 1645	Jan Henricksz VAN ROON
1647 - 1659	Tonis Aertsz VAN SOEST (SOUST)
1654 - 1682	Baerent VAN CUYCK (KUYCK)
1655 - 1666	Thomas Fransz VAN ERCKEL
1656 - 1657	Theunis (Tonis) Harmensz SCHAEp
1668 - 1713	Cornelis VERWAERT (VERWAART)
1670 - 1672	Dirck VAN DER WACHT
1677 - 1710	Aernoud VAN CUYCK (KUYCK)
1678 - 1707	Nicolaas ESCHBOS (ESBOS)
1685 - 1694	Adriaan VAN AMSTELREDAM
1687 - 1700	Anthony DE JONG
1701 - 1733	Claas VAN ENGELEN
1709 - 1719	Willem VAN OS
1715 - 1727	Jan VAN WIERINGEN
1723 - 1783	Jan SLOBBE
1735 - 1744	Theodorus DE KEDTS
1745 - 1748	Govert VAN WILLIGEN
1749 - 1750	Joost LEEMHUIS
1762 - 1774	Pieter DE KEDTS
1785 - 1794	Adrianus WEYLAND (WEILAND)

Goudse tinnegieters en hun Gilde

In 1643 diende Jan Henricksz VAN ROON bij de politiemeesters een bezwaarschrift in tegen Aert Tonisz VAN SOEST en zijn confraters, dekens van het gilde, met het verzoek tot restitutie van, zijns inziens, ten onrechte opgelegde onkosten¹⁹. Ook voerde hij in 1635 een proces om 5 tinnen kannen, voorzien van zijn 'huismerk' terug te krijgen, die door een huurder naar de bank van lening waren gebracht²⁰. In 1751 deed Jan Slobbe hetzelfde ten aanzien van twaalf tinnen tafelborden, getekend met zijn merk²¹. Kennelijk waren deze kannen/borden dus niet als huurtin gemerkt.

Veel geld moest worden geïnvesteerd in vormen en gereedschap, daarnaast ook in grondstoffen en winkelvoorraden. De meeste tinnegieters konden zich dan ook geen volledig assortiment aan vormen veroorloven. Gebruikelijk was een gemeenschappelijk bezit van bepaalde vormen. In Gouda was dat niet anders²². Ook was het van oudsher de gewoonte de vormen en gereedschappen in het openbaar onder de gildenbroeders te verkopen²³. Sommige tinnegieters waren bepaald niet armlastig. Zo stonden in 1680 bijvoorbeeld vader en zoon Van CUYCK in het zout- en zeep kohier als kapitalist te boek. Ook Cornelis VERWAERT werd daarin een kapitalist genoemd²⁴. In Gouda betekende een dergelijke vermelding dat men meer dan 2000 gulden bezat.

Gedurende de periode van 1640 tot 1794 waren er naast degenen die in het gildebestuur zitting hadden nog enkele andere tinnegieters in Gouda actief²⁵, te weten:

- Cornelis Woutersz DE GRAEFF (1631)
- Simon (Sijmen) DE BREET (1658 – 1664)
- JanWillemsz VERWAERT (1667 – 1671)
- Harmannis STRAFINTVELT (1674 – 1678)
- Adriaan MEERMAN (1756 – 1774).

In 1768 richt een zekere Hendrik SNIKKERS zich in een verzoekschrift tot het stadsbestuur²⁶ en wordt daarin tinnegieter genoemd. Uit latere stukken blijkt hij winkelier in metaal/blikwaren te zijn²⁷.

In de loop van 1795 werd duidelijk dat de gilden zouden worden opgeheven. Wel werden in de daarop volgende jaren (1796 – 1798) bij het stadsbestuur pogingen ondernomen tot het instandhouden daarvan²⁸. Het mocht niet baten en in oktober 1798 werden alle gilden ontbonden. Daarbij werden de tinnegieter Adrianus WEYLAND en de blik/koperslager Anthony VAN BOMMEL als commissarissen van het ontbonden tinnegietersgilde aangesteld (Anthony VAN BOMMEL werd tevens als commissaris van het smidsgilde benoemd).

Latere rekestten om de gilden in ere te herstellen werden vermomd met termen als ambacht, nering of handelsbedrijf, waarbij het woord gilde angstvallig werd vermeden. Op 30 januari 1808 werd de wet op de corporaties van ambacht, nering of handel van kracht. Het Goudse stadsbestuur verzocht alle belanghebbenden voor juli dat jaar hun voordracht in te dienen²⁹. Daarop verzochten vier commissarissen, waaronder Andrianus WEYLAND en Anthony VAN BOMMEL het stadsbestuur namens alle metaalbewerkers tot oprichting te mogen overgaan van een corporatie³⁰, hetgeen resulteerde in een reglement voor ijzersmeden³¹. De tinnegieters komen daar niet meer in voor.

Uit een rapport over de toestand van neringen, ambachten en bedrijven³² bleek dat er naast Adrianus WEYLAND in 1804 nog een tinnegieter werkzaam was, genaamd Ferdinand DE LOOS. Een eerste melding van hem betrof de aankoop in 1793 van een pand aan de Lange Tiendeweg³³. In de loop van de daarop volgende jaren kwam zijn naam en zijn beroep als tinnegieter regelmatig voor, de laatste keer eind in 1829 waar hij op 66 jarige leeftijd als getuige optrad bij een huwelijk³⁴.

Als laatste tinnegieter te Gouda staat Leendert BEGEER vermeld, geboren 27-04-1800. Hij woonde op de Lange Tiendeweg.

Zijn oudste zoon Daniel Adriaan BEGEER, geboren 07-01-1836, werd in 1860, 1862 en 1867 eveneens tinnegieter genoemd³⁵. Later dat jaar verhuisde deze zoon vanuit Gouda naar Zuidveen. Een broer van Leendert, te weten Harmunus BEGEER, was in 1853 ijker en diens zoon Mijndert ijkersbediende³⁶.

Op 21-05-1871 overleed Leendert BEGEER op 71e jarige leeftijd en daarmee kwam definitief een eind aan activiteiten van tinnegieters in de stad Gouda.

Gouds tin

Door de eeuwen heen moeten er door de Goudse tinnengieters duizenden voorwerpen zijn vervaardigd, slechts een fractie is bewaard gebleven. (afb. 2)

Afb. 2

Flabkan, Gouda

Gemerkt op de bodem en het deksel: stadswapen van Gouda en gietersmerk met initialen FC

2e helft 16e eeuw

Hoogte: 21,5 cm

Herkomst: opgebaggerd te

Leiden omstreeks 1890

Collectie: Stedelijk Museum

De Lakenhal, Leiden

Goudse tinnegieters en hun Gilde

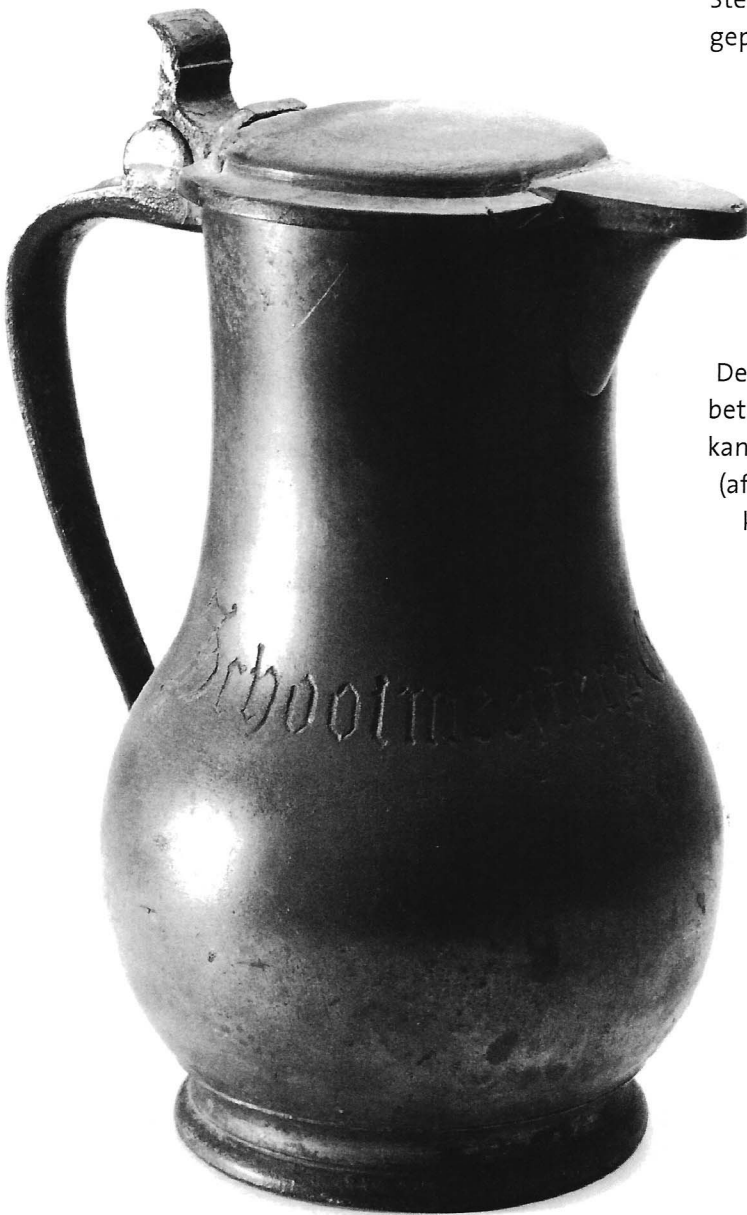
Het Catharina Gasthuis te Gouda is in het bezit van, althans voor zover bekend, het enige stuk Gouds gildetin. Het betreft een gildekan van het schoolmeestersgilde uit 1751 (afb. 3). Op de binnenzijde van het deksel is een rond engelmerkje geslagen met de initialen IS (Jan Slobbe). In het museum zijn een aantal schuttersstukken uit Gouda te zien. Op slechts één daarvan is een stuk tin te zien, een pijp- of Jan Steenkan, die kennelijk als vrolijke noot boven het geportretteerde gezelschap wordt gehouden.

In bekende publicaties en tentoonstellingen-catalogi van de afgelopen decennia komen zo'n kleine twintig voorwerpen ter sprake die allen zijn voorzien van het Goudse stadswapen. Ook in een enkele verzameling van leden van de vereniging bevinden zich diverse voorwerpen uit Gouda.

De beschreven en/of aangetroffen voorwerpen betreffen voornamelijk kannen of kannetjes, maatkannen, waarvan er één bekend is met ijkmerken (afb. 4), (wijn)bekers en kroesjes of een brandewijnkom (afb. 5). Slechts in één geval een schoteltje (dobbeltje), in een ander geval een vogelbakje met meegegoten stadswapen. Wat opvalt is dat het merendeel van de aangetroffen voorwerpen bagger- of bodemvondst betreffen.

Als vindplaatsen daarvan staan o.a. vermeld Waddinxveen, Leiden, Rotterdam, Delft, Maassluis, Moordrecht, Zwammerdam en de Schelde (nabij verdronken Land van Saaftinge).

Als er dan al een kan in Goudse bodem wordt gevonden, blijkt daar het stadswapen van Schoonhoven op voor te komen.

*Afb. 3
Collectie Museum Catharina
Gasthuis, Gouda*

Afb. 4
Particuliere collectie

Afb. 5
Particuliere collectie

Goudse tinnegieters en hun Gilde

Gezamenlijk en soms een combinatie maakt het mogelijke de volgende merken te beschrijven:

2e helft 15e eeuw

Afb. 5
Stadswapen met daarnaast een schildje in parelrand met mogelijk gietersinitialen³⁷

2e helft 15e eeuw

Afb. 6
Stadswapen met daarnaast een (beschadigd) cirkelvormig merkje³⁸

1e helft 16e eeuw

Stadswapen en meestersteken 'm' in minuskel in ruit³⁹

2e helft 16e eeuw

Afb. 7
stadswapen en schildje met initialen DC (Dirck Cornelisz 1543 – 1564)⁴⁰ en Dubbe, fig. 20

Goudse tinnegieters en hun Gilde

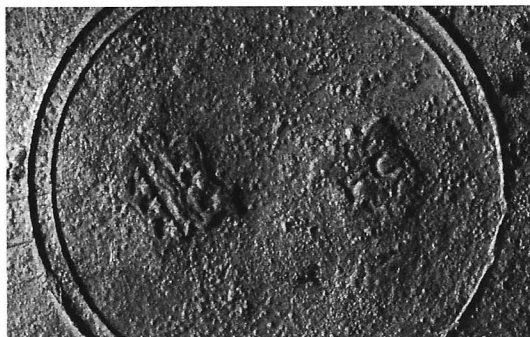
2e helft 16e eeuw

Afb. 8
Stadswapen en schildje met initialen
AG (vermoedelijk Adriaen Gerritsz
1547 – 1553)⁴¹

(zie afbeelding voorpagina)

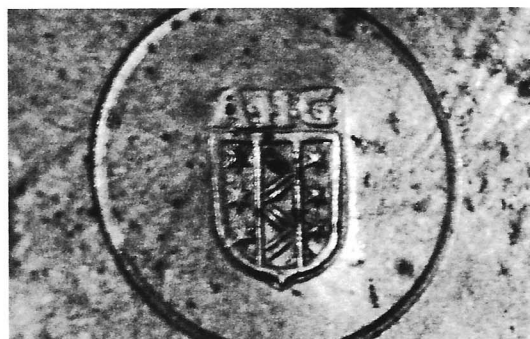
2e helft 16e eeuw

Afb. 9
Stadswapen en schildje met initialen
FC (vermoedelijk Franck Cornelisz
1564 – 1565)⁴²

(zie blz. 49, afb. 2)

4e kwart 16e eeuw/
1e kwart 17e eeuw

Afb. 10
Stadswapen met daarboven initialen
AHG (Aert Hogenberch Gijsbertsz
1584 - 1617)⁴³ en Dubbe, fig. 22

Goudse tinnegieters en hun Gilde

Midden 17e eeuw

Afb. 11
Stadswapen met in de verticale balk
letter K, daarboven initialen PCT
(Pouwels TROUDENIUS 1642 – 1667)⁴⁴

2e helft 17e eeuw

Afb. 12
Stadswapen met in de verticale balk
letter K, daarboven initialen BVC
(Baerent van Cuyck 1654 – 1702)⁴⁵

2e helft 17e eeuw

Afb. 13
Stadswapen met in de verticale
balk K, daarboven initialen C.V.W.,
(Cornelis Verwaert 1667 – 1721)⁴⁶

Afb. 14
gekroonde roos met in het hart van
de roos een F (fijn tin), in band onder
de kroon de initialen C.V.W.⁴⁷

Goudse tinnegieters en hun Gilde

2e helft 17e eeuw

Afb. 15
Stadswapen met daarboven initialen
NEB (Nicolaas Eschbos (1678 – 1709)
mogelijk met K in verticale balk⁴⁸

1e helft 18e eeuw

Stadswapen met in de verticale
balk letter K, daarboven initialen
WV, (geen afbeelding, alleen een
beschrijving)⁴⁹

Midden 18e eeuw

Afb. 16
klein rond merk met engeltje en
initialen IS (Jan Slobbe 1723 – 1783)⁵⁰

Uit het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat tot het eind van de 16e eeuw met stadswapen en een afzonderlijk schild met initialen werd gemerkt. Daarna met één merk, bestaande uit het stadswapen met daarboven de initialen. Na 1640 komt er in de verticale balk de letter K (keur).

Derde Keurboek, 1560 – 1566, onder III
ordonnantie van den thinnegieter

1. Item in den 1en dat nyemant en zal vermogen te wercken ofte te vercoopen eenige onfyne tinnewerck, tenzy al tzelvde gewrocht ende gemaect is na dan essaye, den tinnegieters geleverd, ende dat voorsz. werck bevonden worde fynder te wesen dan van acht pondt loots op hondert pondt fyne thinne, op die boete van drie ponden van XL grooten tsuck ende twerck verbuert.
2. Item nyemant en zal mogen doen dat ambocht van den tinnegieters, hy en zal eerst zyn merck ofte letter upt stathuys gebrocht hebben ende geslagen op die assayroede, teneynde men weten mach, wye tzelve werck gewrocht heeft, ende dat die tinnegieter in zyn huys heeft een stuck van den assaye deser stede, opte boete voorsz.
3. Item op alle werck, dat men van ouden tyden gewoonlick is op die keure te maken, daerop zal een yegelick gehouden wesen te slaen zyn letter ofte merck, dat hy opt stathuys gebrocht heeft, opte boete voorsz.
4. Item zo wye van den thinneghieters wederom gebrocht wort eenich werck, onfynder wesende dan vooren verclaert staet ende met zyn merck geteykent, die zal gehouden wesen tzelve na den voorsz. assaye te vergoeden, al waert oock hem gebrocht by een ander thinnegieter, diet eens die luyden vergoet hadde, opte boete voorsz.
5. Item dat nyemandt hem en vervordere, die croen te slaen op eenich tinnewerck off eenich werck te vercoopen, daer die croen op geslagen is, tenzy dat tzelve werck gewocht is van fyne thinne, daer gheen loot onder gemenget en is, al op die boete voorsz.

Gildebrief

20 November 1640, Gilde boek Fol: 98

Tinne-gieters en Blik-slagers Gilde

Wy Burgermeesteren, Schepenen ende Raed der Stede vander Goude, doen kond eenen ygelyk dien't behoort, hoe dat wy de gemeene Tinne-gieters ende Blikslagers, by provisie geaccordeert hebben, ende accorderen mits desen een Gilde, in voegen ende manieren hier navolgende, gebiedende eenen ygelyk die 't selve aengaet, hem daer naer te reguleren.

1.

In den eersten, dat verstaen ofte gerekent zullen worden in 't Gilde te wesen, alle de gene die tegenwoordig binnen deser Stede vander Goude, van de voorsz. Ambagte Meesterye opgesteld hebben.

2.

Item, zal niemant van de voorsz. Ambagten, binnen deser Stede Meesterye mogen opstellen, ten zy deselve geboren Poorter is, ofte zyn Poorters-regt gekoopt sal hebben, ende in dit Gilde ontfangen ofte geadmitteert zy, 't elkens, soo dikwils ymant bevonden wort contrarie van dien gedaen te hebben, op een boete van drie gulden, behoudens den Heer zyn vorder regt.

3.

Voor de eerste reyse, sullen alle Gilde-broeders, in sekere plaetse by hun daer toe te dispiceren ende beramen, nomineren dubbelt getal, van twee Overlynden ende vier Deeckens, om by Burgermeesteren een Overman ende twee Deeckens, te weten een Tinne-gieter ende een Blik-slager geëligeert te werden, ende dat 't selve van Jare tot Jare sal werden gecontinueert.

4.

Die in dit Gilde geadmitteert wort, sal tot Ingang-gelt geven agt Caroli gulden, welverstaen, dat Gilde-broeders kinderen, maer zullen geven vier gulden, uytgesondert dat den Outsten, het Ambagt doende, vry sal wezen.

5.

Alle Leer-jongens zullen, voor hun Ingang-gelt, betalen vyftig stuyvers, mits dat den meester zal gehouden wesen, die de Leer-jongens te werk stelt, 't selve aen een van de Deeckens aen te geven, op de boete van drie gulden, binnen den tyt van ses weken.

6.

Elk een die in dit Gilde is, sal Jaerlyks tot Gilde-gelt betalen sestien stuyvers.

7.

't Welk de Deeckens voor den 3 Kers-dag zullen ontvangen, ende tot dien eynde omme-gaen, ende Morgenspraek leggen tegen denselven dag, omme alsdan af te doen alle questien, die d'een Gilde-broeder tegen dan anderen, de Neringe aengaende, uytstaende soude mogen hebben, ende wie op deselve Morgen-spraek, ofte andere Morgen-spraken, by de Deeckens ende den Overman geleyt, absenteert, sal verbeuren vier stuyvers, ende die zyn Jaerlyks Gilde-gelt, ende de boeten daer inne hy vervallen is, niet en betaelt, wyterlyken op den dag van de voorsz. Verkiezing, die zal verbeuren vier-en-twintig stuyvers, ende niet te min zyn Gilde-gelt ende boete betalen moeten.

8.

Alle die geene die deze Ambagten Meesters gewys willen doen, sullen moeten doen deze navolgende Proeven, te weten.

9.

De Tinne-gieters, zullen maken een Platteel van drie pont, Meesterlyk geslagen, ende een stoops Vlessche, over langs gesoudeert.

10.

De *Blik-slagers*, een *Lantaerne* met drie *Kappen*, hoog ende wyt een voet ende twee duym na proportie, met een *Nagt- of Dief lantaerne*, mede *Meesterlyk*.

11.

Welke voorsz. *Proeven* gedaen zullen werden, in presentie van de *Deeckens*, die daer voor zullen genieten eene gulden vier stuivers, daer voren zy de *Proef* waerdereren zullen.

12.

Geen *Knecht* zal van zyn *Meester* mogen gaen, ofte op een ander werken, dan met consent van zyn *Meester*, ofte dat hy hem voldaan heeft, op de boete van vier-en-twintig stuivers, ende niettemin zyn *Meester* moeten voldoen.

13.

Zal ook geen *Meester* de *Knecht* van een ander *Meester* mogen huuren, ofte te werk stellen, dan met consent van den *Meester*, ofte dat hy daer op niet te seggen, ofte te pretenderen heeft, op boete voorsz.

14.

Niemand van buyten inkomende, sal vermogen eenige *Nieuwe* ofte *Oude Werken*, den *Ambagte* toucherende, te koop houden, ofte deselve by der *Straet* te koop dragen, ofte op te koop, dan op *Vrije Markt-dagen*, of hy zy *Poorter* ende in dit *Gilde*, op de boete van drie gulden, d'een helft ten profyte van 't *Gilde*, ende d'ander helft ten behoeve van den *Officier*, die daer voren d'*Executie* doen zal.

15.

Gelyk mede niemant vermogen zal enig *Tinne-werk* ofte *Blik-werk* te Verhuuren, ten zy dat deselve *Poorter*, ende in 't voorsz *Gilde* is, op boete van drie gulden, ten behoeven als voren.

16.

Soo de Weduwe van eenig Gilde-broeder, begeert Gilde-suster te blyven, mag sulks wel doen, haer leven lang, op haer halve stoel.

17.

Soo wanneer eenig Gilde-broeder komt te overlyden, ofte uyt de Neringe te scheidt, ende de Erfgenamen, ofte denselven Gilde-broeder die uyt de Neringe gescheidt is, de Gereetschappen wilde verkoopen, soo zal hy ofte zy sulks mogen laten doen door de Deeckens, die daer van een Weet aen alle de Gilde-broeders zullen laten doen, ende deselve sal men verkoopen in 't openbaer, ende op Gilde-regt, als naer ouder gewoonte, zonder dat zy den Vendu-Meester daer over behoeven zullen te halen, of hem eenig pont-gelt schuldig sullen zyn.

18.

Als'er eenige questien onder de Gilde-broeders, den Ambagte aengaende, komt te ontstaen, deselve sal afvoren by de Deeckens gehoord, ende indien 't doenlyk is afgedaen worden, al'eer zy malkanderen voor Politie-Meesteren, ende Daer na in Regten betrekken zullen mogen, op de boete van drie gulden.

19.

Die op de Morgen-sprake, ofte eenige andere Vergaderinge van 't Gilde, ofte op eenige Weten, ende diergelyke by-eenkomsten eenige moeyten maekt, ofte dat d'een d'anderen aldaer injurieert ofte misdoet, met woorden ofte met werken, ofte iet seyt tot schande ofte schemp van d'een Gilde-broeder of d'ander, die sal verbeuren drie gulden, behoudens den Heer zyn regt.

20.

Als'er een Gilde-broeder, ofte suster deser Wereld komt te overlyden, soo sullen alle Gilde-broeders door de Deeckers ter begraeffnisse gebeden werden, aen dewelke zylieden geven zullen elk vier stuivers, datelyk als zy gebeden worden, welke vier stuivers by de Deeckens van 't voorsz. Gilde,

sullen gerestitueert worden aen de Gilde-broeders die ter Begraeffnisse komen, als zy uyt de Kerk gaen ende onder ofte omtrent den Doorn zyn, ende die niet en komt, en zal geen restitutie hebben, ende soo wie ook de vier stuyvers datelyk niet betaelt, als hy gebeden wert, die sal evenwel moeten betalen de voorsz. vier stuyvers, ende daer-en-boven nog vier stuyvers aen boeten, 't zy of hy te Begraeffnisse komt of niet.

21.
Ende wie met geen eerlyk Kleet ter Begraeffnisse komt, sal mede verbeuren vier stuyvers.

22.
De boeten ende Gilde-gelden, sal men innen ende Executeren, realyken ende metter daet, sulks men 's Heeren gelt innet ende Executeert.

23.
De afgaende Deeckens, sullen alle Jaers goede ende pertinente Rekeninge doen, ende deselve overleveren aen de Nieuwe, ofte aenkomende Deeckens, op drie Koningen-dag.

24.
De Tinne-gieters sullen maken twee Konken, ofte Staven gesmolten Tin, een van Fyn- ende een van Kanne-tin, waer op een ygelyk zyn Merk zal moeten slaen, ende een stuk daer af mogen nemen, omme hem daer naer te reguleren.

25.
Welke Staven berusten zullen, onder de Deeckens van 't voorsz. Gilde.

26.
De Heeren Burgermeesteren, zullen den Overman kiezen, ende stellen tot Keur-meester ofte Assaei-meester.

27.

Denwelken vermogen zal, ten minsten alle maents, in alle Winkels te gaen Assaeyen ende proberen.

28.

Ende soo wie bevonden wort, zyn Tin slegter te zyn als behoort, sal denselven verbeuren, op yder aes dat het slegter is, drie gulden, ende daer-en-boven alle 't werk, dat slegter bevonden wort, by den Assaieur ofte Keur-meester aen stucken moeten geslagen werden: ende na datum deses, het Merk van voorsz. Assaieur bevonden werdende beneden de voorsz. voet geslagen, verbeuren zal verdubbelde boeten, ene Eed doen, opregtelyk, sonder simulatie ofte dissimulatie, alle Tin te Keuren ende Assaieren.

29.

Welke boeten geëmployeert zal worden, ten behoeven van 't voorsz. Gilde.

30.

Dog ingevalle ymand mogte sustineren zyn Tin niet slegter te zyn, sal daer over mogen versoeken, dat de gemeene Tinne-gieters 't zelve mede, neffens den Keur-meester, sullen komen proberen ende Assaeyen, al' eer de voorsz. boeten zal wesen verbeurt, ende eer het Tin aen stucken geslagen zal mogen werden, met welken Tinne-gieters oordeel, parthyen aen wederzyden hen te vreden zullen moeten houden.

31.

Soo wat Tinne-werk de Tinne-gieters van buyten ontbieden, ende inkooppen, sal mede de Keure ande Assaeye onderworpen zyn.

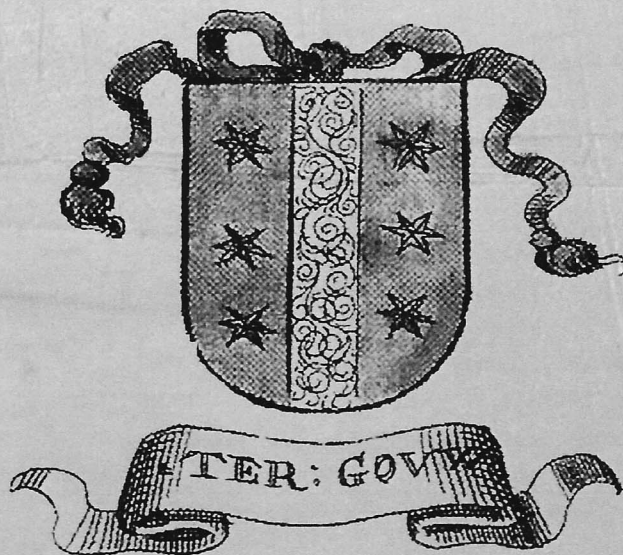
Ende wat duysterheyt in desen soude mogen komen te ontstaen, hebben wy aen ons gereserveert de interpretatie, veranderinge, vermeerderinge, ende ook te niet-doeninge van dese Gilde-brief, sulks wy na gelegentheyt der saken raetsaem vinden zullen te behooren.

*Aldus gedaen ende gearresteert den 20 November 1640.
by 't Collegie van de Magistraet*

*Aanvulling op Gildebrief van 1640,
Gildeboek, Fol : 102*

*Is naer deliberatie geresolveert ende verstaen, dat de Tinne-gieters geen
Platelen, Sauchieren, noch geen platwerk mogen maken, noch doen maken,
om te verkoopen, dan van goede fijne Tinne, ende van geen ander stof,
op de boete van drie gulden op elk stuk, ende verbeure van de Tinne voor
de eerste reyse, ende voor de tweede reyse dubbeldde boeten.*

Actum den 7 October 1642. by 't Collegie van de Magistraet

Goudse tinnegieters en hun Gilde

Noten

- 1 Gouda, Oud Archief, inv.nr. OA 288, fol. 68
- 2 Gouda, Kerkelijke archieven St.Jan, inv. 39, regist nr. 1
- 3 Gouda, Kerkelijke archieven St.Jan, regesten, nr. 2
- 4 K. Goudriaan, Gilden en broederschappen in de middeleeuwen, in De Gilden in Gouda, Gouda 1996, p. 23/24
- 5 Gouda, Oud archief, inv.nr. OA 2527, fol. 9
- 6 Gouda, Gilden Archief, fol. 86
- 7 L.M. Rollin Couquerque en A. Meerkamp van Embden, Rechtsbronnen der stad Gouda, 's-Gravenhage 1917, p. 111 (onder XXXII)
- 8 Gouda, Oud archief, inv.nr. OA 291, fol. 10 en L.M. Rollin Couquerque en A. Meerkamp van Embden, Rechtsbronnen der stad Gouda ('s-Gravenhage 1917, p. 382
- 9 B. Dubbe, Tin en tinnegieters in Nederland, Lochem 1978, p. 241
- 10 B. Dubbe, Tin en tinnegieters in Nederland ,Lochem 1978, p. 108
- 11 Gouda, Oud archief, inv.nr. OA 2529, fol. 8
- 12 Gouda, Oud archief, inv.nr. OA 2529, fol. 8, onder 14
- 13 Gouda, Oud archief, inv.nr. OA 2531, fol. 343
- 14 B. Dubbe, Tin en tinnegieters in Nederland, Lochem 1978, p. 66
- 15 Gouda, Oud Archief, Gildeboek , fol. 102/104
- 16 Gouda, Oud archief, inv. 291, fol. 58 en Martha Hulshof, De Gilden, in De Gilden in Gouda, Gouda 1996, p.128
- 17 J.E.J. Geselschap, De Goudse tinnegieters, Regionaal-Historisch tijdschrift, 9 jrg, december 1977, p. 268 - 274
- 18 Gouda, Oud archief Gouda, gildebesturen, kamerboeken, nrs. 98 - 134
- 19 Gouda, Oud archief, kamerboek politiemeesters, Gouda 1643, inv.nr. 283, p. 90
- 20 Gouda, Oud archief, kamerboek politiemeesters, Gouda 1635, inv.nr. 281, p. 13
- 21 Gouda, Oud archief, kamerboek politiemeesters, Gouda 1724, inv.nr. 309, p. 222
- 22 J.E.J. Geselschap, De Goudse tinnegieters, Regionaal-Historisch tijdschrift, 9 jrg, december 1977, p. 268 - 274
- 23 B.Dubbe, Tin en tinnegieters in Nederland , Lochem 1978, p.72
- 24 Gouda, Oud archief, kohier zout-, zeep-, heren en redemptiegeld, Gouda 1680, inv.nr. 2296, p. 48V, 49 en 112V
- 25 J.E.J. Geselschap, De Goudse tinnegieters, Regionaal-Historisch tijdschrift, 9 jrg, december 1977, p. 268 - 274
- 26 GA Gouda, verzoekschriften aan stadsbestuur 1768, inv.nr. 213, p. 159
- 27 Het overzicht van de tinnegieters gedurende de periode 1640 – 1794 maakt geen aanspraak op volledigheid, er is gebruik gemaakt van gedeelten uit het ontsloten en digitaal benaderbare Oud archief Gouda, ondergebracht in het Streekarchief Midden – Holland te Gouda
- 28 Gouda, Oud archief, Gouda 1796, inv.nr. OA 2537 en OA 2538
- 29 Gouda, Oud archief, inv.nr. 232, p.24
- 30 Gouda, Oud archief, Gouda 1808, inv.nr. OA 2582
- 31 M. Hulshof, Gilden en broederschappen in de middeleeuwen, in De Gilden in Gouda, Gouda 1996, p. 126
- 32 Gouda, Oud Archief, inv.nr. 2598
- 33 Gouda, Gaarder 40e /80e penning, Gouda 1793, inv.nr. 151, p. 010
- 34 GA Gouda, burgerlijke stand – huwelijken, Gouda 1829, akte nr. 83
- 35 GA Gouda, burgerlijke stand – huwelijken, Gouda 1860, akte.nr 127, Gouda 1862, aktenr. 77 en Gouda 1867, akte nr. 13
- 36 GA Gouda, burgerlijke stand – huwelijken, Gouda 1853, akte nr. 49
- 37 Catalogus Van tin gegoten – Uit tin genoten 2004, p. 78/79, particuliere collectie
- 38 Regionaal-Historisch tijdschrift Holland, jaargang 1972, p. 32/33
- 39 B.Dubbe, Tin en tinnegieters in Nederland , Lochem 1978, beschrijving afbeelding 39, p. 414
- 40 Catalogus Van tin gegoten – Uit tin genoten 2004, p. 93, particuliere collectie

Goudse tinnegieters en hun Gilde

- 41 Stedelijk Museum De Lakenhal, Leiden, inv.nr. 2917
- 42 idem, inv.nr. 2918
- 43 merk voorkomende op kroes, particuliere collectie
- 44 merk voorkomende op brandewijnkom, particuliere collectie
- 45 A.J.G. Verster, Tin door de eeuwen, Amsterdam 1954, afb. 21 en B.Dubbe, Tin en tinnegieters in Nederland , Lochem 1978, afb. 43, Museum Boymans van Beuningen, Rotterdam, inv.nr. OM 38
- 46 Catalogus Van tin gegoten – Uit tin genoten 2004, p. 101, particuliere collectie
- 47 Catalogus Van tin gegoten – Uit tin genoten 2004, p. 232, particuliere collectie
- 48 Historisch Museum Rotterdam, inv.nr. 2597
- 49 tentoonstellingscatalogus Tin door de eeuwen, museum Het Prinsenhof, 's-Gravenhage, merk beschreven onder nummer 22
- 50 Museum Catharina Gasthuis Gouda, gildekan schoolmeestersgilde 1751, gemerkt onder deksel, inv.nr. 20078

Geraadpleegde literatuur

- Beekhuizen, J.F.H.H, Tin uit Europese landen, Amsterdam 1979
- Beekhuizen, J.F.H.H, De schoonheid van het oude tin, Den Bosch 1998
- Delft 1950, Tin door de eeuwen, tentoonstellingscatalogus Het Prinsenhof
- Dubbe, B, Tin en tinnegieters in Nederland, Zeist 1965, 2e druk Lochem 1978
- Geselschap, J.E.J, De Goudse tinnegieters, in Holland, Regionaal Historisch tijdschrift, 9e jrg, nummer 6
- Goudriaan, K, Gilden en broederschappen in de Middeleeuwen, in De Gilden in Gouda, Museum Catharina Gasthuis, 1996
- Hulshof, M, De Gilden, in De Gilden in Gouda, Museum Catharina Gasthuis, 1996
- Leiden 1972, Tin ten toon, tentoonstellingscatalogus De Lakenhal
- Maastricht, tentoonstellingscatalogus Van tin gegoten, uit tin genoten, 2004
- Rollin Couquerque, Mr. L.M. en Mr. A. Meerkamp van Embden, Rechtsbronnen der stad Gouda, 1917
- Schouten, dr. J, (onder redactie), e.a. Zeven eeuwen Gouda en de Gouwenaars, Waanders Zwolle, 1986
- Verster, A.J.G, Tin door de eeuwen, Amsterdam 1954

Met dank aan:

Stedelijk Museum De Lakenhal, Leiden
Museum Catharina Gasthuis, Gouda
Streekarchief Midden – Holland, Gouda
Museum Boymans – Van Beuningen, Rotterdam
Historisch Museum, Rotterdam
Particuliere collecties

Tinnen grafkisten voor Oostfrieze vorstinnen

B. Dubbe

Het metaal tin wordt meestal geassocieerd met eet- en drinkgerei en allerlei gebruiksgoederen als kandelaren, voorwerpen ten behoeve van de eredienst in kerken, maatbekers en onderdelen van kleding als gespen e.d. om enige voorbeelden te noemen. Ook geniet het bekendheid als metaal, dat gelegeerd met koper brons doet ontstaan.

Minder bekend is, dat het ook gebruikt werd voor grafkisten. Tijdens de barok werden vorstelijken en ook andere belangrijke personen, mede ter verheerlijking van de gestorvene, dikwijls in uitbundig versierde doodkisten bijgezet. Deze werden dan gedecoreerd met inscripties en met ornamenten, waaraan deze periode zo rijk is als wapenschilden, engelen, guirlandes en dergelijke¹.

Voorbeelden zijn de kisten in de Habsburgse grafkelder van het Capucijnerklooster te Wenen, waarin diverse leden van de keizerlijke familie werden bijgezet. Andere voorbeelden zijn de tinnen graftombes in de Dom te Freiberg (stad tussen Dresden en Chemnitz) van Saksische keurvorsten en de rijk gedecoreerde tinnen kisten van de markgraven van Brandenburg in de Johanneskerke van Ansbach². Ook, en minder ver van huis staan in de parochiekerk van Delmenhorst vier uit de zeventiende eeuw daterende tinnen grafkisten van de grafelijke familie te Delmenhorst².

Dat is ook het geval met de twee tinnen doodskisten in het Oostfrieze Aurich, die in opdracht van de Oostfrieze vorst Christian Eberhard werden vervaardigd. Zij en hun ontstaansgeschiedenis zijn uitvoerig beschreven door G. Schlechtriem, waaraan het volgende ontleend is⁴. De beide kisten bevinden zich thans in het mausoleum op het kerkhof te Aurich. In de ene is de Oostfrieze vorstin Christine Charlotte bijgezet, die stierf op 16 mei 1699. In de andere rust het stoffelijk overschot van de vorstin Eberhardine Sophie, die kort daarna is overleden.

De korte schets van het uiterlijk van de kisten berust op de uitvoerige beschrijving die Schlechtriem geeft⁵. De grafkisten zijn 2.20 m. lang en 1.20 m. hoog.

Zij zijn versierd met wapenschilden en op de hoeken van de in dwarsdoorsnede trapeziumvormige kisten, versierd met in tin uitgevoerde zinnebeeldige figuren, die de Hoop, met als attributen een anker en een duif, de Wijsheid of Voorzichtigheid, met een spiegel, de Liefde, met een vrouw en twee kinderen en tenslotte het Geloof, met kruis en boek, symboliseren. Langs de lange zijden zijn op consoles rustende halfzuilen aangebracht en op de hoeken van de deksels gevleugelde engelenkopjes. De kisten rusten op acht bolvormige poten.

Op beide grafkisten bevindt zich een banderol met de tekst: Menso Hoyer me fecit Amstelredami 1705, hoewel het jaartal op de kist van Christina Charlotte niet meer te lezen is⁶. In elk geval blijkt hieruit dat de kisten te Amsterdam zijn gemaakt.

Het artikel van Schlechtriem gaat verder met de vraag wie de tinnegieter Hoyer was en over een briefwisseling van het hof in het Oostfrieze Aurich met haar agent in Amsterdam, de heer Johan van der Meulen, die voornamelijk over de kostprijs van de kisten ging en over de leveringstijd.

Uit de brieven van Hoyer in antwoord op deze kwestie blijkt, dat hij die zegelde met een wapen met in het veld van het schild als wapenteken een hooiberg en als helmteken een opgeheven arm met een tinhamer. Dit zelfde wapen gebruikte zijn zoon J. Hoyer, genoemd naar zijn grootvader en als tinnegieter werkzaam te Amsterdam, in het laatste schildje van zijn viermerk.

Opgemerkt moet nog worden, dat aanwijzingen voor het uiterlijk van de kisten werden geleverd door het Auricher hof, dat de kisten ongeveer 1500 pond wogen en dat ze tenslotte per schipper over het

Tinnen grafkisten voor Oostfrieze vorstinnen

Oostfrieze Norden naar Aurich werden verscheept⁷. Wie was deze Menso Hoyer? Bekend was al, dat hij in 1699 het Amsterdamse poorterschap verkreeg⁸. In de periode 1600 – 1700 emigreerden vele Duitse tinnegieters naar Amsterdam. Van de 59 werklui, die in dit tijdsbestek naar Amsterdam kwamen en daar huwden, kwamen er 22 uit Oostfriesland. Omdat deze cijfers alleen betrekking hebben op degenen die in Amsterdam trouwden en niet op hen die reeds in de echt verbonden waren of vrijgezel bleven, zullen er ongetwijfeld meer tinnegieters geweest zijn, die zich daar hebben gevestigd⁹.

Hoyer was afkomstig uit Dorum, een dorp in de nabijheid van de Noordzeekust ten noorden van Bremerhaven. In het doopregister uit 1675 van deze plaats blijkt, dat hij als zoon van Johan Hoyer op 27 mei 1675 werd gedoopt. Hij overleed in 1753 te Amsterdam¹⁰.

Tot onze verbazing vonden wij de naam Hoyer terug in een boek met als auteur een zekere Z.C. Von Uffenbach, die een reis beschrijft, die hij in het prille begin van de achttiende eeuw ondernam en ondermeer Holland bezocht¹¹. Daarin wordt melding gemaakt van een bezoek dat hij bracht aan Menso Hoyer te Amsterdam. Als reden gaf hij op, dat hij de tinnen doodskist wilde zien, die voor de vorst van Oostfriesland gemaakt was, waarover te Amsterdam in die tijd veel ophef werd gemaakt. Nadat hij er een blik op had geworpen, gaf hij als zijn mening te kennen, dat hij dergelijke kisten bij vorstelijke begrafenissen in Duitsland had gezien, waarbij hij even mooie exemplaren ja zelfs mooiere had aangezien. Tijdens het bezoek klaagde Hoyer over het feit, dat de betaling uit Oostfriesland niet volgde, waarover hij nog al wat misbaar maakte. Hij moest namelijk voor zijn arbeid en het tin de toch aanzienlijke som van duizend dukaten hebben.

Overigens beroemde hij zich op zijn werk en wees op de grootte van het geheel en ook op het feit dat het plaatwerk uit één stuk en zonder luchtgaten was gegoten. Verder attendeerde hij erop dat de beelden en festoenen fraai waren uitgevoerd.

Op de kist waren zeer veel wapenschilden te zien, waarvan de ontwerpen heel mooi door een belangrijke Amsterdamse graveur waren vervaardigd. Hij maakte tijdens het bezoek van Von Uffenbach ook melding van de figuren op de hoeken van de kist, die door een toen bekende beeldhouwer Van der Plaace waren gemaakt.

Wie was deze Van der Plaace? Vrijwel zeker werd hier Pieter van der Plaes II bedoeld, geboren te Amsterdam en mogelijk de zoon van de schilder David van der Plaes (1647 – 1704). Pieter was o.a. als beeldhouwer werkzaam¹².

Hieruit blijkt nog eens dat bij dit soort opdrachten beeldende kunstenaars en tinnegieters samenwerkten. De tinnegieter was de met de uitvoering belaste ambachtsman. De kunstenaar was de ontwerper c.q. de maker van de modellen, van de ornamenten en beelden.

Von Uffenbach besluit zijn bericht over dit bezoek met de mededeling, dat hij een theeketel en een paar kandelaars van Hoyer kocht, die zoals hij zei: von einer sonderbaren Art Zinn, so wie Silber aussiehet. Tenslotte vermeldt hij nog een 'recept' om dergelijke stukken schoon te houden.

Dit 'ooggetuige' verslag is een waardevolle aanvulling op hetgeen over de Oostfrieze doodskisten bekend was uit het artikel van Schlechtriem. Het toont nog eens aan, dat tin niet alleen gebruikt werd voor het gieten van kannen en borden en dergelijke, maar dat het vroeger ook voor andere doeleinden werd gebruikt.

Bijlage

.....Nach dem giengen wir zu Menso Hoyer, Tingieter (Zinn-Giesser). Wir wollten die tinne dooden-kist, oder zinnernen Todten-Sarg sehen, davon man allhier ein unerhörtes Wesen macht, ob ich wohl in Fürstlichen Begräbnissen in Teutschland selbige eben so schön, ja noch schöner gesehen.

Sie ist vor den Fürsten in Ost-Friesland gemacht, weil

Tinnen grafkisten voor Oostfrieze vorstinnen

aber die Zahlung nicht erfolget, noch nicht geliefert, worüber der Mann gar sehr klagte, weil sie anlauffe.

Er machte selbst gar viel Rühmens davon, sonderlich wegen ihrer Grösse, und dasz die Platte von einem Stück sonder luchtgaten oder Löcher, wie auch die Bilder und Festonen sehr erhaben, und ganz heraus stehend gegossen.

Vor seine Arbeit, nemlich das Giessen und das Zinn, musz er tausend Ducaton (deren einer Drey Gulden drey Stuyver beträgt) haben.

Es sind aber auch sehr viele Wappen recht schön und erhaben ausgearbeitet darauf, von einem der vornehmsten Graveur allhier. Auf den vier Ecken sind diese Figuren, der Glaube, die Liebe, die Hoffnung und die Vorsichtigkeit (wie die Holländer die Prudenz nennen) von einem vornehmen Bildhauer, van der Plaace gemacht.

Wir kaufften von diesem Zinngiesser einen Thee-Kessel, und ein paar Leuchter von einer sonderbaren Art Zinn, so wie Silber aussiehet.

Sie sauber zu halten, nimmt man klein und rein geschabt oder zerstossenen Bimstein (pumex) und Regenwasser, dunkt mit einem wollenen Lumpgen erstlich in den Regen, und hernach in den reinen Bimstein, fähret mit langen Zügen um den Kessel oder Leuchter herum, alsdann spühlet man es mit Regen ab, und trocknet es in der Sonne, oder gelinden Feuer.

Uit: Z.C. von Uffenbach, Merkwürdige Reisen durch Niedersachsen. Holland und Engelland, Ulm (1754. '55), dl. III, pp. 578 – 579. (Z.C. Von Uffenbach was burgermeester van Frankfurt)

Noten

- 1 K. Berling, Altes Zinn, Berlin 1920, pp. 144 – 147.
- 2 Ibidem, afb. 104 en 105. H.U. Haedeke, Zinn, Brunswijk 1963, pp. 373 – 374 en afb. 360.
- 3 Th. Kohlmann, Zinngiesserhandwerk und Zinngerät in Oldenburg, Ostfriesland und Osnabrück, Göttingen 1972, p. 113.
- 4 G. Schlechtriem, Menso Hoyer, Zinngiesser zu Amsterdam, in: Jrb. Der Männer vom Morgenstern, dl. 42 (1961), pp. 209 – 214.
- 5 Ibidem, pp. 209 – 210.
- 6 Ibidem, p. 210.
- 7 Ibidem, pp. 212 – 213.
- 8 B. Dubbe, Tin en tinnegieters in Nederland, Lochem 1978, p. 328.
- 9 B. Dubbe, Inleiding, in: Cat. Keur van Tin uit de havensteden Amsterdam, Antwerpen en Rotterdam, Antwerpen 1979, pp. 19 – 22.
- 10 G. Schlechtriem, (noot 4), pp. 211 – 213. Zie ook E. Hinze, Noorddeutsche Zinngiesser, Aalen 1964, p. 209, nr. 1176. Deze schrijver maakt melding van een Daniel Hoyer, afkomstig uit Danzig. Hij huwde Anna, de weduwe van de kannengieter Christoff Gose te Königsberg, alwaar hij ook woonde. Hij overleed in 1659.
- 11 Z.C. von Uffenbach, Merkwürdige Reisen durch Niedersachsen, Holland und Engelland, Ulm (1754 – '55), dl. III, pp. 578 – 579.
- 12 A. von Wurzbach, Niederländische Künstler Lexicon, II, Wenen en Leipzig (1910), p. 332.

Van Mudseken tot mutchkin?

J.E. Wustenhoff

Volgens sommige – vooral engelstalige – bronnen¹, zou de naam van de Schotse mutchkin maat zijn afgeleid van het Nederlandse mudseken². In de moderne Nederlandse literatuur meestal ‘mutsje’ genaamd, welke benaming ook in dit artikel verder aangehouden zal worden.

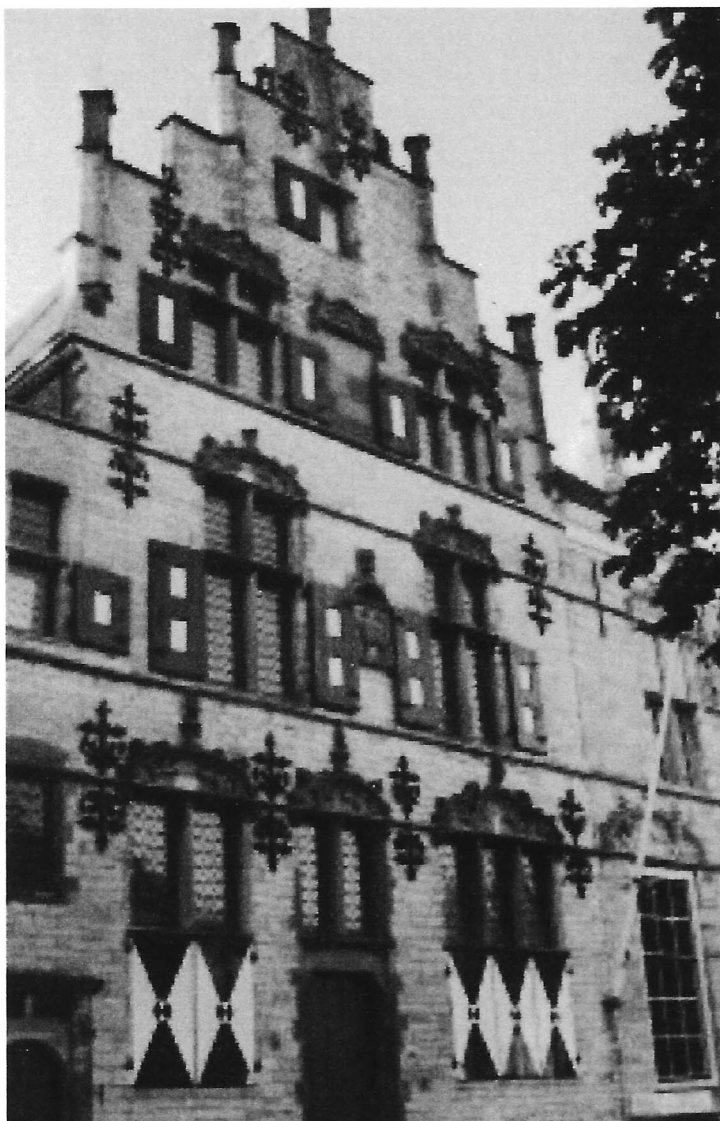
Een mutsje was een in de vijftiende en zestiende eeuw in de Nederlanden in gebruik zijnde inhoudsmaat voor natte waar. In diezelfde periode bestond er

een vrij drukke handel, voornamelijk in wol en wollen stoffen, tussen Schotse en Nederlandse havens. In Nederland waren dat vooral Amsterdam, Rotterdam en Veere. De bekende Schotse Huizen ‘Het Lammeken’ (1539) en ‘De Struys’(1561) in Veere, woonhuizen van enkele rijke Schotse wolhandelaren, herinneren hier nog aan (afb. 1).

Zowel Amsterdam als Rotterdam kende het mutsje. Van Veere, of Walcheren in het algemeen, is mij dat niet bekend. Het Amsterdamse mutsje was vooral in gebruik voor wijn en jenever³.

Het is zeker niet denkbeeldig dat in de onderlinge contacten tussen de Nederlandse en Schotse handelaren de naam mudseken gebruikt werd. Na het afsluiten van een handelstransactie zal menig mudseken jenever of whisky gedronken zijn! Ook de zeelieden aan boord van de Nederlandse schepen kregen dagelijks hun rantsoen jenever, wellicht dat ook daarbij het woord mudseken gebruikt werd.

Er is ook nog een tweede reden die zou kunnen wijzen op een relatie tussen het mutsje en de mutchkin. Zowel het Amsterdamse mutsje als de Schotse mutchkin had de inhoud van een **kwart** pint. Daarbij moet echter wel opgemerkt worden, dat de Amsterdamse pint een inhoud had van 0,6 liter, maar de Schotse van ruim 1,7 liter dus bijna driemaal zoveel. Voor Rotterdam gaat deze gelijkenis niet op aangezien hier een mutsje gelijk stond aan de inhoud van een **halve** pint van 0,64 liter⁴. Voor alle duidelijkheid, de Schotse mutchkin heeft dus een inhoud van

Afb 1

0,426 liter, het Amsterdamse mutsje van 0,15 liter en het Rotterdamse mutsje van 0,32 liter. Op bijgaande afbeelding van een Schotse half mutchkin en een half Amsterdams mutsje is het verschil in grootte, en dus ook inhoud, dan ook evident (afb. 2). De afgebeelde half mutchkin stamt uit de periode 1780 – 1800 en is naar goed oud-Schots gebruik in het verleden gepoetst geweest. De maat heeft een plat deksel met aan de binnenkant een centreerring – in het Engels ‘anti wobble ring’ – genoemd. Het afgebeelde mutsje is ongeveer 100 jaar ouder en is een Amsterdamse bodenvondst. Hoewel qua uitspraak mutchkin en mudseken veel overeenkomst vertoont, ben ik er niet zo van overtuigd dat bovenstaande afstammingstheorie klopt, het is echter ook niet onmogelijk en aardig genoeg om hier te memoreren.

Noten

- 1 American Heritage Dictionary of the English (o.a.).
- 2 Ook wel met een ‘d’ in het midden en/of een ‘n’ op het eind gespeld.
- 3 J.M. Verhoeff – De oude Nederlandse maten en gewichten, Amsterdam 1983, blz. 116.
- 4 Idem. De gegevens van Verhoeff maken twee interpretaties mogelijk. Hij vermeldt namelijk dat de inhoud van een Rotterdamse mutsje 0,32 l. is, maar tegelijkertijd dat in een pint van 0,64 l. 4 mutsjes gaan, wat neerkomt op een inhoud van 0,16 l. per mutsje.

Afb 2

Tingieterij Babette Schweizer sinds 1796 in Diessen: ambachtelijk werk gedurende meer dan 200 jaar!!

J. Verharen

Tijdens een verblijf in Zuid-Duitsland viel mijn oog op onderstaand krantenartikel:

In Diessen aan de Ammersee kan deze tingieterij op een eeuwenoude traditie terugkijken. Bezoekers van de vele kloosters in het Beierse Pfaffenwinkel en omstreken kochten veel Devotionalia vervaardigd van tin zoals Rozenkransen, Kruizen, Medailles, Amuletten en Heiligenfiguren. Maar ook de schoenmode aan het eind van de 18de eeuw leverde werk op. Droegen de rijken zilveren schoengespun, de minder bedeedden waren aangewezen op exemplaren gemaakt van gepolijst tin. Te Diessen in de Herenstraat 17 vindt men de oudste kleintingieterij van Duitsland, sinds 1796 in bezit van de familie Schweizer. Meester tinnegieter Gunnar Schweizer is trots op de meer dan 1000 oude vormen, waarmee ook vandaag de dag nog filigrein figuren en divers tinnen voorwerpen o.m. voor kerstboomversiering en poppenhuizen gegoten worden.

De manier van gieten is gelijk aan die van 200 jaar geleden en dan pas wordt het duidelijk welke bijzonder kunstwerkjes hier dagelijks ontstaan. Tijdens het voorverwarmen van de vormen, word het tin in de gietketel verhit tot een temperatuur van 300 à 400 graden. Met een gietlepel de zgn. "koller", word het vloeibare tin vervolgens in de daarvoor bestemde opening ingebracht. Na het stollen worden de scherpe gietranden verwijderd en het voorwerp gereinigd alvorens met de eigenlijke handarbeid word begonnen t.w. het beschilderen. Dit geschiedt zoals vroeger door huisarbeid, waarbij tijdens de bloeitijd van de tinnegieters eens circa 600 mensen waren betrokken. Een bezoek aan de Herenstraat 17 is de moeite waard, al is het alleen maar om in het eveneens daar gevestigde originele Tincafé een Kaffee mit Kuchen te gebruiken.

Een avondmaalsset uit Alkmaar

J.F.H.H. Beekhuizen

Afb 1

Tijdens de opnamen van Tussen Kunst & Kitsch in het Singer Museum te Laren op 25 september 2006 werd mij een avondmaalsset (afb. 1) aangeboden, bestaande uit een snebkan op een uitzonderlijke grote standring, een beker, een schaalpje (op de foto onder de beker) en een grote schotel.

De kan is gemerkt aan de binnenkant van de bodem en aanvankelijk dacht ik te doen te hebben met een product van de Alkmaarse tinnegieter Scheepers. Echter bij bestudering van de merken bleek het de Alkmaarse tinnegieter Hendriks te zijn. Het merk bestaat uit de gekroonde X, het viermerk met in het linker schildje de gietersinitialen GH van Gerbrand Hendriks, Alkmaar, geboren 1813, gehuwd 1838, overleden 1875 en de kwaliteitsaanduiding Engels Hart Tin¹ (afb. 2). In Dubbe staat op bladzijde 257 bij afbeelding 135 een bijna identieke kan met sneb uit de tweede helft van de achttiende eeuw. Hij

is gemerkt met een niet nader te duiden viermerk met daaronder de plaatsnaam Amsterdam. De kan is in het bezit van het Amsterdams Historisch Museum². In de catalogus Keur van Tin staat op bladzijde 204 bij afbeelding 135 het merk ook afgebeeld³. Zowel de vormgeving van de duimrust als die van het handvat toont duidelijke overeenkomsten met de kan van Hendriks; alleen de hoogte verschilt. De beker is onduidelijk gemerkt aan de binnenkant van de voet met een engelmerk, mogelijk van H.M. Scheepers (afb. 3). De vorm van deze beker heb ik in de literatuur nog nooit aangetroffen.

Een avondmaalsset uit Alkmaar

Het schaaltje heeft een duidelijk engelmerk van de tinnegieter Hendrik Mathijs Scheepers, Alkmaar, geboren in 1758, in 1779 verhuisd naar Alkmaar en daar in 1838 overleden⁴ (afb. 4).

De grote schotel is gemerkt met de (gekroonde) X, viermerk met in het linker schildje weggesleten gietersinitialen en onder het viermerk kwaliteitsaanduiding Engels Hart Tin (afb. 5). Dit merk is toe te schrijven aan D.F. Wakker, Amsterdam, begin 19e eeuw⁵.

Vier objecten en drie tinnegieters voor één avondmaalsset. Alle objecten hebben dezelfde oxidatie en dezelfde kleur en hebben dus zeker bij elkaar gehoord. Ook de leeftijd van de objecten zou dat kunnen bewijzen; zij stammen alle uit de eerste helft van de 19e eeuw. Waarom er drie tinnegieters aan te pas zijn gekomen, laat zich moeilijk raden. Heeft het kerkgenootschap bij diverse tinnegieters gekocht? Zijn zij een afzonderlijke inbreng van diverse leden van een kerkgenootschap? Tenzij er documenten gevonden worden met betrekking tot deze avondmaalsset, zal het altijd gissen blijven.

Overigens valt het op dat de vorm van de kan, zonder de standring, grote overeenkomsten vertoont met een kranenkan. Wat weer niet zo verwonderlijk is, omdat G. Hendriks bekend staat als producent van o.a. kranenkannen.

Dat ik in eerste instantie het merk van Hendriks aanzag voor dat van Scheepers is niet zo verwonderlijk. Hendriks heeft het merk van Scheepers gebruikt, getuige het rechter schildje met een schip (Scheper). Hendrik Mathijs Scheepers tekende in het linker schildje met zijn initialen HMS. Zou het mogelijk zijn dat Hendriks in 1838, het jaar van zijn meesterschap, de werkplaats van Scheepers heeft overgenomen? Scheepers overleed immers in 1838. Scheepers had drie zonen, waarvan de middelste zoon Nicolaas

Afb 2

Afb 3

Afb 4

Afb 5

Een avondmaalsset uit Alkmaar

bij zijn vader in dienst is geweest en mogelijk zelfs zijn vader is opgevolgd en daarbij zijn merken heeft gebruikt⁶. Het zou dus kunnen dat de beker en het kleine schoteltje door de zoon gemaakt zijn.

Herkomst.

De avondmaalsset werd mij voor taxatie aangeboden door de dochter van de eigenaar. Diens overgrootvader, woonachtig in Schagerbrug, moet omstreeks 1835 – 1850 deze set gekocht hebben. Hij was protestant en een zeer gelovige man, en hield dientengevolge thuis kerk en gebruikte daar deze set. Hij was smid van beroep.

Oorspronkelijk was er een tweede beker bij, maar tijdens de tweede wereldoorlog heeft hij deze omgesmolten om er soldeer van te maken.

Voor het gebruik van de avondmaalsset verwijs ik naar het artikel van G. Groenendijk in De Tinkoerier van juni 2004⁷.

Gegevens:

Avondmaalskan: hoogte: 30 cm; Ø voet: 13,7 cm.

Beker: hoogte: 21,8 cm; Ø voet: 11 cm.

Grote schotel: Ø 31,6 cm.

Kleine schotel: Ø 14 cm.

Foto's: Leendert Jansen, Mediafoto.

Noten

- 1 B. Dubbe – Tin en tinnegieters in Nederland, Lochem 1978, blz. 326, fig. 178
- 2 idem, blz. 257, afb. 135.
- 3 Catalogus Keur van tin uit de havensteden Amsterdam, Antwerpen en Rotterdam, Amsterdam 1979, blz. 204, afb. 135.
- 4 G. Groenendijk – H.M. Scheepers in Stedelijk Museum Alkmaar in De Tinkoerier, jaargang 11, nummer 1, juni 2003, blz. 18 en 22, afb. 11.
- 5 B. Dubbe – Tin en tinnegieters in Nederland, Lochem 1978, blz. 331 en 334, fig. 237.
- 6 G. Groenendijk – H.M. Scheepers in Stedelijk Museum Alkmaar in De Tinkoerier, jaargang 11, nummer 1, juni 2003, blz. 18.
- 7 G. Groenendijk – Tin uit de Nederlands Hervormde kerk te Hoogkarspel in De Tinkoerier, jaargang 12, nummer 1, juni 2004, blz. 22.

Literatuur over tin

H.B. van Wijk

Het Franse veilingstelsel was tot dusverre afwijkend van wat wij gewend zijn. In plaats van veilinghuizen als Sotheby's en Christie's kende Frankrijk het stelsel van de commissaire-priseur, de ondernemer die de veiling organiseert en daartoe een ruimte huurt waarin de veiling wordt gehouden, zoals in het bekende Hôtel Drouot in Parijs. Drouot is dus geen veilinghuis. De commissaire-priseur moet gebruik maken van experts; deze zorgen voor de beschrijving van de objecten en staan in voor de juistheid daarvan. Er zijn dan ook 'experts sur l'étain', zoals Philippe Boucaud, met wie de Nederlandse TinVereniging goede contacten onderhoudt.

Zijn vakbroeder, Roger Verdier is het onderwerp van dit stukje omdat hij de afgelopen jaren een indrukwekkende serie heeft gepubliceerd, genaamd La poterie d'étain en France du XVe au XXe siècle. Hij doet dit via zijn eigen uitgeverij, Éditions du Cabinet d'Expertises. Verdier is professeur à l'École Européenne des Antiquaires & Amateurs d'Art de Paris, een mondvol.

Ook op andere terreinen van de toegepaste kunst heeft Verdier via zijn Cabinet gepubliceerd, onder andere vijf kloekke delen over gereedschappen en werktuigen.

Het eerste deel van La Poterie d'étain verscheen in 1992 en behandelt Le potier rond, Franse kannen die worden afgebeeld en zeer systematisch beschreven. Ook merkjes en bijzondere details worden afgedrukt. Het indrukwekkende van de publicatie is niet het uiterlijk van het boek, het gaat om tweezijdig becopeerde A-4 bladen met een simpele kartonnen voor- en achterkaft en een gelijmde rug; het fotowerk is soms wat onscherp, het geheel maakt geen aanspraak op glossy-ness. Het indrukwekkende zit 'm in de uitvoerigheid van de opzet en de consistentie van de beschrijvingen in inmiddels zes delen, terwijl er nog twee worden aangekondigd.

De delen één, twee en drie betreffen de evenzo genummerde delen over Le potier rond, deel vier Le potier rond à la façon des orfèvres, deel vijf Le potier rond – le Menuisier en deel 6 La vaisselle plate – les

Écuelles en omvatten 316 tot 362 pagina's.

Het ISBN-nummer is 2-9512617-0-x, de x staat voor het deelnummer.

De delen zijn te bestellen bij de uitgever Éditions du Cabinet d'Expertise, Chemin de la Blanchisserie, F-14100 Saint-Martin-de-la-Lieue. U betaalt al gauw 70 euro per deel. Aankoop kan ook in Parijs bij Librairie du Camée, 70, rue St. André des Arts, Parijs VI, midden in het Quartier Latin. Als u ze tijdig bestelt kunt u ze ook meenemen en portiekosten besparen. Bij deze boekhandel, die zich geheel op ambachtelijke kunst toelegt kocht ik jaren geleden van Verdier: Mémoire sur les Poteries et Orfèvreries d'étain en Normandie, bestaande uit 27 tekeningen op A-3 formaat met een keur van tinnen objecten, uitgewerkte détails daarvan en andere relevante faits divers. Een droom voor een bibliomaan.

Mededeling

Er zijn nog oude Tinkoeriers te koop à raison van € 5 per stuk. Heeft u nog oude of overbodige exemplaren, stuur ze naar H.B. van Wijk!

Verschenen:

T.J. Dangis – Het tinnegietersambacht te Sint Winoksbergen tijdens de 18e en 19e eeuw: productie en merken, Kessel-Lo 2006.

Te bestellen bij:
T.J. Dangis
Waterlelielaan 9/03
B-3010 Kessel Lo

Prijs: € 12,00

Vals of toch niet? Of gewoon van een andere tijd?

A. Korstjens

Het boek van ons gewaardeerd lid B. Dubbe is voor bijna elk lid van de Nederlandse TinVereniging het eerste (hand-)boek waar hij/zij naar grijpt als er weer eens een tot op dat moment bij hem/haar onbekend merk opduikt. En terecht, want er is geen ander boek wat zo (bijna) compleet de hele geschiedenis van het Nederlandse tin beschrijft.

Maar toch,... er moet mij als verzamelaar van voornamelijk 20e eeuwse Nederlands tin toch iets van het hart. De merken die in het boek van B. Dubbe de nummers 625 en 628 hebben, zijn NIET vals maar gewoon van een andere tijd.

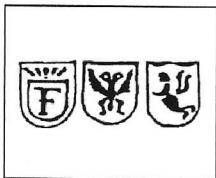
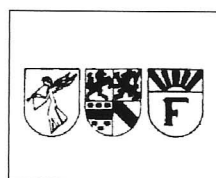
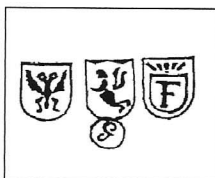

Fig. 625 is een van de varianten van een merk van de fa. Foca uit Oosterbeek. Deze firma heeft bestaan van ± 1948 tot ± 1990 en was oorspronkelijk een aluminiumgieterij. Getuige het feit dat u dit merk ongetwijfeld wel eens tegen bent gekomen, hebben zij ook een behoorlijke productie in tin gehad.

Hieronder nog enkele varianten, allen van dezelfde fabrikant.

Ongeveer het zelfde geldt voor figuur 628. De initialen LA staan voor de firma Langenbach uit Arnhem. Van deze fabriek heb ik een zeer uitgebreide catalogus in mijn bezit met daarin afbeeldingen van hun complete assortiment dat zij tussen 1946 en 1976 gemaakt hebben.

Vragenrubriek | Een zalfpotje?

J.E. Wustenhoff

Zo'n jaar of acht geleden is bij opgravingen op het Burgemeester Loeffplein in 's-Hertogenbosch het hierbij afgebeelde potje met oor gevonden (afb. 1). Het potje heeft een platte bodem met uitstekende rand, een cilindrisch lichaam en een bol deksel met een puntig knopje. Dit deksel heeft een overslag waardoor het over het lichaam van het potje sluit. Hierdoor wordt een goede afdichting verkregen en wordt heen en weer schuiven voorkomen. Het potje heeft een eenkavig scharnier en als duimrust twee bolletjes.

Op het oor is een gekroonde roos geslagen met rechts van de roos de letter B (= onbekend).

De totale hoogte van het potje met deksel bedraagt 7,6 cm, de doorsnede aan de bovenrand is 3,3 cm en van de voet 3,6 cm en de inhoud is 30 ml. Het is te dateren tweede helft zestiende eeuw. Hoewel het in 's-Hertogenbosch gevonden is, hoeft het niet daar gemaakt te zijn.

Afb 2

Afb 1

Qua model vertoont het potje veel overeenkomst met de zalfpotjes uit de vijftiende en zestiende eeuwse chrismatoria. Op afbeelding 2, overgenomen uit het Getijden boek van Catharina van Kleef (ca. 1440), zijn dergelijke zalfpotjes te zien. Door het oor en de voetrand van het hier beschreven potje, kan dit echter niet in een chrismatorium gepast hebben. Dat sluit het gebruik als zalfpot uiteraard niet uit, gezien onderstaande redenen is het naar mijn mening namelijk ook daarvoor bestemd geweest.

Wat opvalt aan het potje zijn de gedegen afwerking en de doordachte details zoals de goede afdichting, de voetrand waardoor de stabiliteit verbeterd wordt en het model van het dekselknopje, dat aan de onderkant versmald is hetgeen de 'greep' verbetert. Deze details, die ook prijsverhogend werkten, duiden erop dat het potje bedoeld was voor een 'luxe' inhoud. Omdat het ook als gewoon schenkkannetje niet erg geschikt is, komt het gebruik als zalfpotje het meest in aanmerking.

Mochten er lezers zijn die ook in het bezit zijn van een dergelijk potje of aanvullende informatie kunnen verstrekken, dan zal de redactie dat graag vernemen.

Colofon

Ontwerp en lay-out
Oranje boven, 's-Hertogenbosch

Drukwerk
ADC, 's-Hertogenbosch

19^e en 20^e eeuwse
tinnen bouillonpotten,
een verzameling

J.F.H.H. Beekhuizen

Een prachtig boek over bouillonpotten - Sustenteurs - door J.F.H.H. Beekhuizen. Omvang 160 pagina's met 65 afbeeldingen en merken in kleur. ISBN-10: 9081017012 | ISBN-13: 9789081017015 Prijs € 39,95, na 1 januari 2007 € 42,50

Het boek is te bestellen bij de auteur:

Nieuwe Spiegelstraat 49, 1017 DD Amsterdam, tel. +31 (0)20 626 39 12 of per e-mail: info@janbeekhuizen.nl

N T V

Nederlandse TinVereniging • Postbus 141 • 2240 AC Wassenaar